

OBSAH

PREDSLOV	9
PROLÓG: JE VŠETKO DIVADLO?	11
ČASŤ I. PREDMET ŠTÚDIA A ZÁKLADNÉ POJMY	15
1. Definície divadla	17
2. K dejinám odboru	22
3. Úvahy o definícii predstavenia	31
3.1 Telesná spolupritomnosť	32
3.2 Pominuteľnosť predstavení	38
3.2.1 Priestorová stránka	38
3.2.2 Telesná stránka	41
3.2.3 Zvuková stránka	50
3.3 Vznik významu	55
3.4 Udalostná povaha predstavenia a divácky zážitok	60
ČASŤ II. OBLASTI VÝSKUMU, TEÓRIE A METÓDY	69
4. Analýza predstavenia	73
4.1 Teoretické predpoklady	73
4.1.1 Vnímanie	74
4.1.2 Evokácia spomienok	74
4.1.3 Verbalizácia	79
4.2 Analýza v praxi	80
4.2.1 Formulácia otázok	80

4.2.2	Metódy	.80
4.2.3	Fenomenologické prístupy	.81
4.2.4	Semiotické prístupy	.83
4.2.5	Príklad analýzy	.86
4.3	Exkurz: Predstavenie a dráma	.89
5.	Divadelná historiografia _ _ _ _ _	96
5.1	Teoretické východiská	.97
5.1.1	Žáner predstavenia a definícia divadla	.97
5.1.2	Definície dejín	.98
5.1.3	Periodizácia	100
5.2	Historiografia v praxi	103
5.2.1	Formulácia otázok	103
5.2.2	Pramene	108
5.2.3	Metódy	113
6.	Tvorba teórií _ _ _ _ _	123
6.1	Čo je to teória?	124
6.1.1	Definícia	124
6.1.2	Pojmy	124
6.1.3	Platnosť a rozsah	126
6.2	Vznik teórií	132
6.2.1	Zmeny daných teórií	132
6.2.2	Overovanie teórií	133
6.2.3	Teória a prax	134
ČASŤ III. ROZŠIROVANIE A PREPÁJANIE _ _ _ _ _		143
7.	Prelínanie kultúr v predstaveniach _ _ _ _ _	147
7.1	„Vlastné“ divadlo a divadlo „iných“	147
7.2	Procesy prelínania	150
7.2.1	Prelínanie v prvých desaťročiach 20. storočia	151
7.2.2	Prelínanie kultúr v predstaveniach od 70. rokov 20. storočia	164
7.3	Lokalizácia a globalizácia	173
8.	Predstavenia umení _ _ _ _ _	180
8.1	Divadlo a iné umenia	180
8.1.1	Vzťah rôznych umení v divadelných predstaveniach	181

8.1.2	Zmeny v divadle na základe zmien v zastúpených umeniach	185
8.2	Performatizácia umení: umenie ako predstavenie	187
8.3	Intermedialita a hybridizácia	193
9.	Kultúrne predstavenia/ <i>cultural performances</i> _ _ _ _ _	201
9.1	Divadlo a iné žánre kultúrnych predstavení	201
9.2	Nové teórie estetického pôsobenia alebo „aplikované divadlo“ (<i>applied theatre</i>)?	204
9.3	Kultúrne predstavenia	211
9.3.1	Inscenácia a predstavenie.	211
9.3.2	Prieniky rôznych žánrov	213
	EPILÓG: JE VŠETKO DIVADLO? _ _ _ _ _	229
	LITERATÚRA _ _ _ _ _	235
	SLOVNÍČEK POJMOV _ _ _ _ _	250
	MENNÝ REGISTER _ _ _ _ _	253
	REGISTER DIEL _ _ _ _ _	261
	VECNÝ REGISTER _ _ _ _ _	265

3. ÚVAHY O DEFINÍCII PREDSTAVENIA²⁶

Za východisko pre tieto úvahy nám poslúži Herrmannova definícia divadla ako „hry [...], kde sú všetci účastníkmi – účastníci aj diváci“. Za predstavenie teda budeme považovať podujatia, pri ktorých sa všetci účastníci dostavia v určitom čase na to isté miesto, aby sa tu zúčastnili na nejakom programe – buď ako aktéri, alebo ako diváci. Roly si pritom môžu zamieňať, takže tá istá osoba môže byť raz aktérom, raz divákom. Predstavenie potom vzniká na základe ich stretnutia, ich interakcie, ich spolupôsobenia. Pod túto definíciu spadá tak predstavenie v portálovom divadle so svojím prísnyim delením na hercov a divákov, ako aj happening bez jednoznačne pridelených rolí; futbalový zápas pred divákmi, ako aj bohoslužba; svadba, ako aj stranícky zjazd; smútočný obrad, ako aj berlínsky Karneval kultúr. Otázkou, do akej miery sa tieto rozmanité druhy predstavení môžu či majú považovať za predmet štúdia divadelnej vedy, sa bude zaoberať tretia časť tejto knihy.

Takéto všeobecné vymedzenie pojmu predstavenie implikuje istú základnú charakteristiku a nastoľuje niekoľko špecifických otázok, ktoré si treba najskôr vyjasniť. Po prvé z neho vyplýva, že nevyhnutným predpokladom predstavenia je telesná spolupráca rôznych skupín osôb, teda aktérov a divákov. Musíme sa teda pozrieť bližšie na zvláštne *mediálne podmienky* predstavení, čiže špecifické podmienky sprostredkovania vyplývajúce zo súčasnej prítomnosti aktérov a divákov. Po druhé z neho vyplýva pominuteľnosť predstavení. Na rozdiel od výrobného procesu, na ktorom sa tiež podieľajú rôzne osoby v rôznych funkciách a ktorého výsledkom je určitý produkt – auto, práčka, budova a pod. –, predstavenie neprodukuje nič okrem seba samého. Je prechodné, prchavé a dočasné, hoci využíva priestory, telá a predmety, ktoré ho pretrvávajú. Nastoľuje sa tým otázka jeho špecifickej *materiálnej stránky*.

4.1.3 Verbalizácia

Popri vnímaní a evokácii spomienok je treťou základnou podmienkou analýzy predstavenia verbalizácia. Pri analýze sa musia verbalizovať aj zapamätané vnemy súvisiace s neverbálnymi javmi. Čo najpresnejší opis zapamätaných vnemov je základom, bez ktorého sa analýza nezaobíde, ak má byť zrozumiteľná pre iných. Neverbálne predstavy, obrazy, fantázie a spomienky – napríklad na zvuky, pachy, oslepujúce svetlo – alebo tiež pocity, stavy, emócie, ktoré sa prejavujú telesne a v tejto telesnej podobe si ich uvedomujeme, býva ťažké „preložiť“ do slov. Jazykové znaky totiž charakterizuje určitá abstraktnosť, aj keď sa vzťahujú na konkrétne javy, ako telá, zvuky, pachy, svetlo. Tieto javy, vnímané v predstavení ako konkrétne, prichádzajú o svoje zvláštne fenomenálne bytie už len tým, že sa ich autor analýzy následne pokúša pretaviť do slov. Toto zvláštne fenomenálne bytie nedokáže postihnúť ani najpresnejší slovný opis. Ten vie len podnietiť predstavivosť čitateľa alebo poslucháča, ktorého predstavy sa však môžu od opisovaných vnemov diametrálne líšiť. To, čo sa uchová v epizodickej pamäti, sa dá verbalizovať len vo veľmi obmedzenej miere. To, čo sa uchová v sémantickej pamäti, má však takpovediac *per se* jazykovú štruktúru a dá sa teda postihnúť slovami. Netreba zabúdať na to, že aj tu dochádza k deformáciám daným obmedzeniami jazyka, a to najmä v prípadoch, keď sa v sémantickej pamäti uchovali pojmy a opisy, ktoré vyplynuli z „prekladových procesov“ už počas predstavenia.

Každá dobrá analýza sa snaží prekonať obmedzenia dané jazykom, aj keď ide o vopred prehraný boj. Jazyk ako zvláštne médium totiž disponuje vlastnou materiálnosťou a ako zvláštny znakový systém vlastnými, špecifickými pravidlami. Keď sa nimi pri opise riadime, proces písania sa osamostatňuje, naberá vlastnú dynamiku, ktorá ho zapamätaným vnemom na jednej strane približuje, no zároveň od nich oddaluje. Každý slovný opis, ako aj každá interpretácia prispievajú k vzniku textu, ktorý sa riadi vlastnými pravidlami, osamostatňuje sa v procese svojho vzniku, pričom sa môže čoraz väčšmi vzdalovať svojmu východisku, spomienkam na to, čo jeho autor vnímal počas predstavenia. Proces analýzy sa završuje vznikom samostatného textu, resp. prebieha ako proces jeho vzniku. Ide tu o ďalšiu, zdanlivo paradoxnú podmienku, ktorú treba zohľadniť pri analýze predstavenia.